

HISTORISK

21.1.:

1793: Etter å ha blitt funnet skyldig i forræderi, blir Ludvig XVI av Frankrike henrettet med giljotinen. 1899: Opel starter produksjonen av biler. 1954: Verdens første atomdrevne ubåt, USS «Nautilus», blir sjøsatt. 1968: Et B-52 bombe-fly fra U.S. Air Force med fire hydrogenbomber ombord styrter under nødlanding ved Thule, Grønland 1976: Den første kommersielle flyvningen med Concorde.

tilus», blir sjøsatt. 1968: Et B-52 bombe-fly fra U.S. Air Force med fire hydrogenbomber ombord styrter under nødlanding ved Thule, Grønland 1976: Den første kommersielle flyvningen med Concorde.

Kapteinen ba henne mønstre av før den krevende konvoien, men den 29 år

HVORDAN HEDRE DE

GURI HJELTNES

guri.hjeltnes@hlsenteret.no

KRIGSHELTER

ÆRET POST MORTEM:

Kaptein Eiliv Austlid og flere av hans menn falt under en trefning ved Hagevollen i april 1940. Episoden er omtalt behørig gjennom tiårene. I 2010 mottok hans barn Krigskorset med sverd på farens vegne, noe det nye historikerprosjektet kritiserer.

FOTO: DOMKIRKEODDEN, FOTOSAMLINGEN.

FAKTA

GLEMTE HELTER

► I 2011 Krigsdekorasjonsprosjektet startet opp for å gjennomgå tildeling av de tre høyest rangerte medaljene for innsats under andre verdenskrig: Krigskorset med sverd, St. Olavsmedaljen med ekegren og Krigsmedaljen.

► Målet: dokumentere tildelingspraksis, undersøke skjevheter i tildelingene og avdekke om grupper eller personer er forbigått tidligere.

► Arbeidsmåten og konklusjonen om ikke å tildele noen dekorasjoner, har skapt en isfront mellom prosjektet og en referansegruppe på tre historikere.

Jeg griper ei bok i hylla og blar fram til et favorittbilde fra 2. verdenskrig. Der står hun sjenert, med hvitt forkle og bølgete hår i lett vind, med medaljer, omkranset av en høytidelig forsamling herrer: Malta-Margit. Margit Johnsen er den eneste kvinne som har mottatt St. Olavsmedaljen med ekegren, og er Norges mest dekorerte krigsseiler for sin innsats.

Hvem fortjener en medalje? Hvem skal ikke få? Er det mulig å dekorere krigshelter 72 år etter 2. verdenskrigs slutt? Selvsagt er det mulig, dersom man ønsker det. Men det blir fort konfliktfyllt. Og historiefaget og politikk er ingen en god kombinasjon.

Så krevende er det å løfte fram krigshelter at debatten har rast etter at det såkalte Krigsdekorasjonsprosjektet har konkludert med at det ikke skal utdeles noen dekorasjoner overhodet. Begrunnelsen er at det ikke finnes god nok dokumentasjon på hva slags krigsinnsats den enkelte har gjort, i tillegg til krav om likebehandling. Det lyder umiddelbart fornuftig, og det kan være mange gode grunner til ikke å dele ut dekorasjoner mange tiår etter krigen.

«Finne de glemte helte-
ne»

Men dekorasjonssaken har falt uheldig ut i offentligheten. Rett og slett fordi forventningene er skrudd skyhøyt opp. For to år siden sa forsvarsminister Ine Eriksen Søreide: «Vi ønsker å finne de glemte heltene. De som gikk foran og tok opp kampen for det vi er og det vi tror på. De fortjener heder og anerkjennelse». Og leder for Krigsdekorasjonsprosjektet, Kjetil Henriksen, uttalte at «det vil forbause meg om vi ikke klarer å finne noen når vi setter inn såpass mye ressurser». Han føyde til, «for å sikre at ingen blir glemt denne gangen, så har vi i tillegg bedt om innspill fra folk flest.» Forsvarsdepartementet betalte en stor annonsekampanje der man ba om forslag på personer som fortjente en medalje.

Forventninger skrudd opp

Ressurser har det sannelig vært snakk om. Tre historikere har arbeidet på heltid i fem år. Store mengder arkivsaker og hundrevis ulike personmapper er gransket. Oppfordringene om å sende inn forslag ga en overveldende respons, og navn på over 1300 personer kom inn. Slikt skaper forventninger i kongeriket: endelig skal Nord-Norge, kommunister og kvinner hedres! Det var i 2011 Krigsdekorasjonsprosjektet startet opp, finansiert av Forsvarsdepartementet.

Historikerne i prosjektet fikk klare signaler om at en håndfull personer burde dekoreres. I 2015 – ved det store frigjøringsjubileet – foreslo prosjektet tildeling til sju personer: En mann fra Milorg – for en sabotasjeaksjon i Horten i januar 1945. En kvinne

«ER DET MULIG Å DEKORERE KRIGSHELTER 72 ÅR ETTER 2. VERDENSKRIGS SLUTT?»

– for innsats på Sørøya vinteren 1944–45. En menig soldat fra felttoget i Narvik, 1940. To menn ved frigjøringen av Finnmark, og to menn fra felttoget i 1940. Alle forslagene ble vurdert og støttet av Forsvarsdepartementets dekorasjonsråd, men stoppet på høyere hold. Ingen kommunister ble foreslått. Om få uker presenteres resultatet som bok ved Universitetet i Tromsø, med forsvarsministeren til stede. Er siste ord sagt? Nepp.

I Maltas bomberegner

Under ett av de utallige flyangrepene en tidlig morgen i Middelhavet kom salongpike Margit Johnsen på MS Talabot som vanlig opp på brua med kaffe til Albert Toft. Mens hun skjenket kaffe spurte hun om kapteinen hadde noe imot at hun tok på seg shorts i stedet for skjørt. «Hvorfor det?» spurte Toft. «Fordi det er så mye lettere å svømme i korte bukser», svarte Margit Johnsen, erfaren med torpedering og angrep.

Den lille øya Malta befant seg midt i akse- maktenes transportlinje mellom Italia og Nord-Afrika. Øya hadde flere flyplasser og var eneste britiske havn mellom Gibraltar og Alexandria. I mars 1942 var situasjonen for den innesperrede befolkningen på Malta så fortvilet at en ny konvoi tvang seg fram til middelhavsøya, blant dem norske MS Talabot, med ammunisjon, bensin, parafin, kull, hvete, mel, stykkgoods. Konvoien møtte tungt angrep fra italienske kryssere og fly. Bare Talabot og ett britisk skip nådde inn til Grand Harbour 23. mars, til maltesernes hjertelige hyllest. Under lossingen kom et av de verste flyangrep på Malta, og Talabot ble totalskadd. Johnsen serverte kaffe i kuleregnet til mannskap og britiske skyttere, med oppmuntrende ord. De aller siste som gikk fra borde var salongpiken Margit Johnsen med en forskremt skipskatt trykt mot brystet og kaptein Albert Toft.

«Skulle seinere forskning avdekke ny kunnskap, vil denne naturligvis kunne lede til nye konklusjoner», uttalte forsvarsministeren rett etter nyttår. Det er en åpning. Forskning finnes allerede, men finnes fingerspissfølelse, finnes politisk vilje? Å hvile på et standpunkt i hjemmefrontens ledelse i 1946, om likebehandling og ingen dekore- ring virker rigid. Det er ifølge Krigsdekorasjonsprosjektet langt inn i etterkrigstida delt ut om lag 42 000 dekorasjoner for innsats under 2. verdenskrig. Av dem gikk 31 000 til handelsflåtens folk. Etter en ussel behandling i etterkrigstida, er krigsseilerne her vist raushet. Historikerne burde trolig ikke konkludert, men laget sin historiske utredning. For anerkjennelse og dekorasjoner er, til sjuende og sist, basert på menneskelig skjønn og politisk vilje. Flere ganger har norske politikere overprøvd fortidas beslutninger i dekorasjonssaker, noe krigsdekorasjonsprosjektet viser ved å kritisere dekorasjonen til kaptein Eiliv Austlid i 2009. Hva betydde Malta-Margit? Langt mer enn de velfortjente medaljer. Kaptein Toft skrev i sin dagbok: «Hvad hennes holdning betød for moralen om bord, sier seg selv.»

Den holdning politikere videre inntar overfor den enorme forventning som er skapt av regjeringen selv, ved å gjennomføre et kjempeprosjekt og mobilisere engasjement landet over, er viktig. Som gjennom tiåra for krigsseilerne – politikerne

SABOTASJE: Ingen dekorasjoner til kommunistene, men her ser vi et resultat av sabotasje mot okkupasjonsmakten i Oslo etter at Norges Statsbaners Administrasjonsbygning ble sprengt. FOTO: NTB SCANPIX

ENDTE MED NEI: Leder for Krigsdekorasjonsprosjektet, historiker Kjetil Henriksen, var med på å be om forslag på krigshelter fra hele landet, men endte med et nei til dekorasjoner. FOTO: FORSVARETS FORUM

NY KUNNSKAP: Forsvarsminister Ine Eriksen Søreide er tilfreds med historikergruppens konklusjon om ikke å tildele flere medaljer for krigsinnsats. Men hun åpner for at ny kunnskap og forskning kan komme. FOTO: FORSVARET

bør velge raushet. Jeg vedder en medalje på at siste ord ikke er sagt.

● **KILDER:** Kjetil Henriksen, iTromsø 14.1.2015; Ine Eriksen Søreide, regjeringen.no 12.1.2015 og 6.1.2017; Dagsavisen, Klassekampen, Aftenposten desember 2016-januar 2017; Kjetil Henriksen, Sindre Weber, Eirik Brazier: Norske krigsdekorasjoner for innsats under andre verdenskrig, 2017; Erik Gjems-Onstad: Krigskorset og St. Olavsmedaljen med ekegren, 1995; Guri Hjeltnes: Sjømann – lang vakt, 1995